

GÁL JÓZSEF
főiskolai docens
SZTE Mezőgazdasági Főiskolai Kar
IFJ. JANOWSZKY SÁNDOR
főiskolai docens
SZTE JGYTFK Tanftóképző Intézet

A kerámiaipari szakképzés néhány tapasztalata egy felmérés tükrében

„A magyar nemzeti jövédelmet itt-
hon termeljük, de a világban mérik.”
(Vámos T. 1984.)

Napjainkban nemcsak a gazdasági szféra, hanem az oktatás, a szakképzés is átalakulóban van. 1990 után az akkori nagyüzemek összeomlásával az iskolák elvesztették gyakorlati képzőhelyeik nagy részét. Ez a probléma súlyosan érintette azokat az intézményeket, amelyek arra számítottak, hogy a gazdaság továbbra is kiveszi részét a szakmai gyakorlati képzésből. A '90-es évek elején a gazdaság résztvevői – a privatizáció és a vállalkozóvá válás hevében – sokszor nem akartak, és nem is nagyon tudtak részt vállalni ezen problémák megoldásában.

Egyik kivétel a hódmezővásárhelyi székhelyű Villeroy & Boch Magyarország Rt., az ország legnagyobb szaniterkerámia gyártója. A Villeroy & Boch AG francia-német vállalkozási csoport, 250 éves gyártási múltra tekint vissza Európában. A vállalat sikerének alapfeltétele a termékek piacorientált struktúrája, értékesítése és versenyképes minőségének megvalósítása, melyben – az élömunka igényessége miatt – nagy szerepet kapnak a vállalat termelésében a részt vevő munkatársak. Ebbe a koncepcióba illeszkedett be a tanműhely üzemeltetése is, ahol a cél a vállalat és a minőség iránt elkötelezett fiatal szakmunkások kinevelése, akik képesek a korszerű technológia használatára, a kitűzött célok elérésére, megvalósítására.

Vizsgálatot végeztünk Hódmezővásárhelyen, a Kalmár Zsigmond Ipari Szakközépiskola és Szakiskola és a Villeroy & Boch Magyarország Rt. együttműködésében megvalósuló kerámiakészítő (OKJ 31-5292-08) és gipszmintakészítő (OKJ 31-5220-01) szakképzésben résztvevők körében 1999–2004 között a szakmaválasztástól a minőséggel kapcsolatos visszacsatolásig. Jelen tanulmányban e vizsgálat néhány érdekesnek tűnő részét mutatjuk be a teljesség igénye nélkül. Elsősorban a diákok szemszögéből történt a vizsgálat, amelyeket az oktatási intézmény és a gyakorlati képzést lebonyolító aspektusai itt jellemzően nem követnek.

Előzetesen fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a minta nagysága nem éri el a 200 főt, azonban szinte teljes lefedettséget jelent, hiszen e két szakma képzése – speciális jellege miatt – csak Hódmezővásárhelyen történik. A kapott értékek így erősen koncentráltak, országos eredménynek nem tekinthetők, bár máshol ilyen képzés nincs.

A csökkenő diáklétszám miatt menetközben többször felmerült a pályaválasztás témája és annak problémaköre.

Az utóbbi években tapasztalható, hogy csak nagyon szűk diákréteg számára vonzó a kínált kerámiakészítő és gipszmintakészítő szakma. *Érdemes tehát odafigyelni és felkutatni azokat az összetevőket, amelyeknek a segítségével vonzóbbá tehetjük e két szakmát. Kideríteni, vajon meg tudunk-e felelni a képzés ezen formájában a követelményeknek, a tanulók elképzeléseinek, és a végzőseink munkahelyet találnak-e az elsajátított szakmával?*

Az iparvállalati munkahelyeken folytatott szakmai, gyakorlati képzés előnyeit kevesen vitatják. Az elismert előnyök egyike az, hogy a szakmunkástanuló „életszerű” körülmények között ismerkedik a szakmájával, tehát valóságos termelési folyamatban vesz részt, és valóságos termék készítt, szemben a legtöbb klasszikus tanműhelyi képzéssel, ahol gyakran ennek csak az „imitációja” folyik.

A Villeroy & Boch Magyarország Rt. nem ezt a gyakorlatot folytatja, hiszen itt a tanműhelyben is kereskedelembe kerülő termékek készülnek, de az – természetesen – nincs a termelési programban. Ebből következően a tanulóknak nagyobb a késztetésük arra, hogy felelősséggel végezzék munkájukat. Az előnyök közé tartozik az is, hogy a termelő munkahelyen a tanuló jobban átlátja az egész termelési folyamatot az anyagigényléstől a termékleadásig), tehát a szűk szakmai ismeretekeken túl gazdasági ismereteket is szerezhethet, s ez nélkülözhetetlen ahhoz, hogy később maga is vállalkozóvá váljon. Nem utolsó szempont, hogy a versenyszférában a tanuló szakmai szocializációs folyamaton is keresztülmegegy, vagyis viselkedési formákat és attitűdöket is megtanul, amelyek az önálló életkezdéshez nélkülözhetetlenek. Az sem közbűös, hogy az új technológiák születését a tanulók közelről élhetik át, sőt üzemi körülmények között dolgozhatnak is velük.

Melyek azok a motivációs tényezők és azok a pontok, amelyekkel vonzóbbá tehetjük a két szakmát?

A pályaválasztási motiváció eléréséhez készített kérdőívben 21 kérdés szerepelt. Valamennyi részletes elemzésére most itt – elsősorban terjedelmi okok miatt – nincs lehetőségünk. Helyette tendenciákra, az iparvállalati szakképzéssel kapcsolatos tapasztalatokra összpontosítottunk.

A kis számú minta nem ad lehetőséget mély statisztikai összefüggések vizsgálatára. A kérdőívek értékelése egyszerű megoszlási százalékok segítségével történt, célja a vizsgált időszakban tapasztalható jelenség feltárása volt. A kérdéscsoport elemzése folyamán több érdekes összefüggés fedezhető fel, ami rámutat a képzési rendszer erősségeire és hiányosságaira.

A felmérés egy hosszú távú pályorientációs vizsgálat állomása. 5-10 év eredményeinek ismeretében – a kis létszámok ellenére is – kirajzolódnak a jellemző tendenciák, amire a gyár a munkaerő-gazdálkodásban is támaszkodhat. Ugyanis az Rt. érdekei azt kívánják, hogy a szakmákra jelentkezők jól átgondolt pályaválasztás után, hosszú távon is a gyár munkatársai maradjanak.

A kérdőívet a következő hipotézisek alapján állítottuk össze:

- a pályaválasztás 14 éves korban nem teljes mértékben saját döntés,
- a szakma választásában döntő szerepe van a tanulmányi eredménynek,
- a szakma iránti érdeklődés a képzés során változik,
- a tanulmányok befejeztével párhuzamosan pályakorrekció igénye fogalmazódik meg,
- a jövőbeni munkahely megválasztásában kis szerepet játszik a tanult szakma iránti elkötelezettség,
- a tanulók jelentős része nem készül a jövőre.

A feltett kérdések a következő témaköröket ölelték fel:

- a szakmaválasztással kapcsolatos pályorientációs kérdéscsoportot,
- az általános iskolai tanulmányi eredményeket vizsgáló kérdéseket,
- olyan kérdéseket, amelyek a tanulmányi munka, illetve szakképző intézményben nyújtott teljesítmény tükrében vizsgálják a szakmaválasztást,
- a szakképző intézményben és a gyakorlati képzőhelyen nyújtott teljesítmények feltárását, kiemelve ezeken belül a szakmai tárgyakban nyújtott munkát.

- Külön csoportban történt annak a vizsgálata, hogy milyen a tanulók véleménye az elméleti szakmai tanárok és a gyakorlati oktatók felkészültségéről, munkájáról.
- Feltárja a felmérés, hogy mennyire elégedettek a fiatalok magával a gyakorlati képzéssel, az elméleti szakmai oktatás és a tanműhelyben végzett munka összehangolásával.
- A kérdőív utolsó kérdéscsoportja az eddigi tapasztalatokra alapozva a szakma nehézségi fokának mértékével, a jövőbeni elhelyezkedésével és az esetleges továbbképzés lehetőségével foglalkozik.

Ezek közül az iparvállalati tapasztalatokat helyezük most reflektorfénybe. A vizsgált csoport tagjai Hódmezővásárhelyen gipszmintakészítő és kerámiaformázó szakmákban vesznek részt gyakorlati képzésben a Villeroy & Boch Magyarország (korábbi neve Alföldi Porcelángyár) Rt-nél. A két szakma egymás melletti vizsgálatát az indokolja, hogy rokon szakmák, a közismereti tárgyak mellett a szakmai elméleti tantárgyakat is együtt tanulják, és majdani elhelyezkedésük legnagyobb színtere is ugyanaz. Természetesen a rokonság ellenére mindkét szakmának megvannak a maga specifikumai, ez jól kitűnik a kérdések egy részére adott válaszokból. Az elemzés során ezek külön vizsgálat tárgyát képezik.

A szakmaválasztással kapcsolatosan kiderült, hogy mindegyikük közvetett vagy közvetlen tapasztalatokkal rendelkezett az adott tevékenységről. A megkérdezettek 77%-a azt válaszolta, hogy vagy ismeri, vagy látta, vagy másoktól hallotta a két szakma jellemzőit, előnyeit, hátrányait, ez motiválta a választását. A megszerzett információhalmazból 23%-ukat egy szempont ragadta meg elsődlegesen, biztos megélhetést láttak benne.

A korosztálynak megfelelően látható, hogy a felnőttek befolyása még nagyon jelentős. Kiderült az is, hogy a tanulók szülei 62%-ban kapcsolódnak a szakmához. Mindössze 38%-nál nincs ilyen szülői háttér. Ők általában pedagógus javaslata alapján döntöttek e két szakma mellett. Éppen ezért fontos, hogy a felnőttek, akik dönteni segítenek, alaposan ismerjék a gyereket, illetve minél több kézzel fogható, sokoldalú, 14–16 évesek számára is érthető információval lássák el őket.

A felmérés jól mutatja, hogy a szülők után második helyen (31%) az osztályfőnök vagy pedagógus áll, ezért ki kell emelnünk a tanárok felelősségét is.

A szakma kiválasztása általában hosszú folyamat eredménye. A tapasztalatok jól példázák, hogy 14 évesen sokan nem érettek még a pályaválasztásra, a sokoldalú segítségnyújtás ellenére sem. A döntéshez elengedhetetlen a szerteágazó előkészítő munka a fogadó iskola, a gyakorlati oktatásnak helyet adó vállalat és a külső oktatási intézmény részéről egyaránt.

Nagyon fontosnak érezzük, hogy a választandó szakmának a napfényes és árnyoldalas részét egyaránt bemutassák mind az elméleti oktatás, mind a későbbi munkavégzés helyén. Erre biztosít kiváló lehetőséget a nyílt nap. Nagy hangsúlyt kell fektetni a gazdálkodó egység megtekintésére, mert itt közvetlenül a szakmában több éve dolgozóktól kaphatnak választ kérdéseikre a diákok. A termelés szereplőitől kapott információk igazán életszerűek, gyakorlatiasak, és a munka kevésbé előnyös oldalát is megmutatják. A tanulók 61%-a élt ezzel a lehetőséggel.

A nyílt napok jelentőségét az is alátámasztja, hogy az ezeken részt vett tanulók 75%-a éppen a 8. osztály folyamán döntötte el, hogy melyik szakmát választja, 12,5% az utolsó pillanatban döntött, ugyanennyi pedig tudatosan erre a pályára készült.

A tanulmányi eredmények vizsgálatából kiderül, hogy az ide kerülő gyerekek zöme közepes, de akad olyan is, akinek gyenge volt a teljesítménye.

Kiderült az is, hogy a szakmai szempontból alapotónak számító tárgyakból – mint a kémia, fizika – sokan a legrosszabb eredményeket produkálták.

Megfigyelhető, hogy a felmérték 78%-a tartotta kedvencének a testnevelést, második, harmadik helyen a technika és a rajz szerepelt.

Azok a tantárgyak, amelyekben a gyakorlati életrevalóság, a fizikai erő, az ügyesség, az alkotó tevékenység is jelen van, sokkal közelebb állnak a tanulókhhoz, és – természetesen – több sikerélményt is biztosítanak számukra. Erre azért is érdemes odafigyelni, mert a kerámia-készítő munka különösen jó fizikai állóképességet követel. Majdnem 50%-uk sorolta a kedvencek közé a technikát. A jó kézügyesség mind a két hivatásnál, de különösen a gipszminta-készítő esetében elengedhetetlen követelmény. Kiemelkedő a rajz szeretete is, mert a választott pályák szempontjából ez alapvetően fontos. A szakmai tantárgyak között szerepel a szakrajz is, hiszen ez a műszaki kommunikáció alapja.

Vizsgálat tárgyát képezte az is, hogy mely tantárgyat szerették a tanulók legjobban a szakképző iskolában. Legtöbbször a kerámiaipari szakmai ismeretekre voksoltak, 69%-kal büszkélkedhet a szakrajz, míg az anyagismeret 54%-os eredménnyel lett a harmadik. Ebből kiderül, hogy mennyire fontos a gyerek számára, hogy az elmélet telítődjön az érdeklődési körnek megfelelő szakmai ismeretekkel. Látható, hogy ebben az esetben megváltozott a szakmai alappozó tárgyhoz való hozzáállásuk is. Beigazolódott, hogy a korábbi rajzszeretet megmaradt, sőt tovább erősödött. Ehhez párosult a gipszmintakészítőnél a művészettörténet megkedveltetése, hiszen $\frac{3}{4}$ részük a legjobban szeretett tárgyak közé sorolja. Nem is csoda, hiszen ebben a számban benne rejlik annak a lehetősége, hogy önálló ötletein keresztül, a stflustörténet ismeretében új designtokat hozzanak létre. Megállapítható, hogy a legtöbb szavazatot kapó tantárgyak mindegyike kivétel nélkül szakmai volt.

A szakképző iskola diákjainak eredményei 46%-ban közepesek, 31%-ban jók, 23%-ban gyengék. Ami megfigyelhető, hogy az általános iskolához képest emelkedett a jók aránya.

Témánk szempontjából prioritást érdemel a szakmát oktatók megfigyelése tanulói szemmel.

Hiába tetszik kívülről nyolcadikos korban a gyermeknek egy szakma, az még nem biztosíték arra, hogy később is az marad. Amikor már saját bőrén tapasztalja a választott foglalkozás szépségeit, illetve nehézségeit, akkor dől el valójában, hogy szereti-e a későbbiekben is, és ezt választja-e megélhetési forrásul. A könyvekben levő ismereteket a tanár közvetíti a diáknak, éppen ezért kifejezték, hogy nagyon fontos a pedagógus személye, felkészültsége.

Napjainkban szinte minden pályának megújul az ismeretanyaga, ezért nagyon lényeges, hogy a szakmai tantárgyakat elméletben és gyakorlatban oktatók naprakészek legyenek. Ne csak a hagyományos ismereteket közvetítsék, hanem folyamatosan figyelemmel kísérjék, tanulmányozzák a szakmai újításokat is. Igen hatásos, ha a szakmával kapcsolatos cikkeket, folyóiratokat a diákok figyelmébe ajánlják, együtt beszélnek róla. Azonban hiába rengeteg az ismerete egy pedagógusnak, ha nem tudja jól átadni, jól elmagyarázni. Nagyon sok múlik azon, hogy mennyire tudja továbbítani a szakmai ismereteket, hiszen a gyakorlatban csak jó elméleti alapokkal lehet dolgozni. Ugyanakkor legalább ennyire nélkülözhetetlen a szakma elméleti oktatója mellett a gyakorlatvezető személye is, mert a szakma megszeretetéséhez leginkább a szakoktatón keresztül vezet az út.

A felmérésben szereplő gyerekek serdülőként nagyon kritikusan szemlélik a felnőtteket, ezért ha elégedettségüket fejezik ki velük kapcsolatban, annak jelentősége van. A tanulók (85%) szakmai tanáraikat és szakoktatóikat egyaránt olyannak tartják, akik mind elméletben, mind gyakorlatban alapos tudással, friss ismeretekkel rendelkeznek, és azt jól meg tudják értetni, illetve a szakma fogásait be tudják mutatni. Ha külön vizsgáljuk az elméleti oktatást és a gyakorlatot, akkor is hasonló eredményt kapunk. A tanulók 77%-a alaposnak tartja az elméleti szaktanár felkészültségét. A gyakorlati oktatók esetében még magasabb ez az arány, hiszen a gyerekek 92%-a nem talált olyan hiányosságot, aminek alapján elégedetlen lett volna.

A fentiekből kiderül, hogy e két szakma elméleti és gyakorlati oktatása a diákok szem­ szögéből vizsgálva egyaránt jó színvonalú, ez azonban még nem elegendő. A képzés folyamán legalább ennyire fontos, és a szakma színvonalas elsajátításához is nélkülözhetetlen, hogy az elméleti oktatás összhangban legyen a gyakorlati képzéssel. A tanulók 69%-a úgy vélekedett, hogy a képzés alatt szerzett elméleti tudással meg lehet oldani a gyakorlatban felmerülő felada­ tokat. Tapasztalataik alapján 23%-uk úgy ítéli meg, hogy a mindennapi munkavégzéshez kevés az az elméleti ismeretanyag, amit az iskolai órákon szereznek. Mindössze 8% az, aki a gyakor­ lati oktatásra feltétlenül nagyobb hangsúlyt fektetne.

A gyárnak és az iskolának közös érdeke, hogy folyamatos legyen az információáramlás. A technológiai fejlődésnek naprakészen kell megjelenni az elméleti oktatásban. Emellett külön érdemes megnézni a gyakorlati képzés minőségét, abból a szemszögéből, hogy az mennyire készíti fel a későbbi munkavégzésre. A felmérés szerint a tanulók 92%-ának az a véleménye, hogy az itt átadott ismeretek elegendőek az önálló munkavégzéshez. A gyár érdeke ennek megerősítése és folyamatos biztosítása, hiszen így a diákokban a szakma szeretete megerő­ södhet a képzés folyamán, és a termelésben lényegesen kevesebb nehézséggel kell majd meg­ küzdeniük.

E kérdés tanulmányozásakor azonban külön kell választani a két szakmát. A kerámiaké­ szítők gyakorlati képzése ipari környezetben kialakított tanműhelyben folyik kiscsoportos foglalkozás keretében, egy szakoktató irányításával. Itt a tanműhelyi kereteken belül minden megtalálható, amivel később az üzemcsarnokban találkozni fognak. Itt minden munkafolyamat ugyanúgy és ugyanolyan feltételek mellett megy végbe, mint ahogy majd ipari méretekben. Lényeges különbség azonban, hogy a műhely légköre sokkal nyugodtabb, mivel teljesítményi elvárások nem nyomasztják a tanulókat. Először minőségi munkát kell produkálniuk, és ha erre már képesek, utána lehet szempont a munkafolyamat gyorsítása.

A gipszmintakészítők kiképzése speciális képzés keretében történik. Itt a munka a gyári modelles műhelyben folyik, ahol minden tanulónak külön mestere van. Feladatuk egy része felkészítő jellegű, másik része közvetlenül kapcsolódik a gyártás folyamatához, a mester mun­ kájához. Még a másik szakma esetében a termék előállítása két nap hosszúságú, itt ugyanez az idő a fejlesztés függvényében akár 2-3 hónap is lehet. Ennél a tevékenységnél – viszonyítva a másikkal – még fontosabb szerepet kap a gyakorlati képzés, hiszen itt a bizonyítvány meg­ szerzése után, a valódi „mesterré” váláshoz, még többéves gyakorlat szükséges. Csak így tud igazán komoly, precíz feladatokat önállóan, felelősségteljesen és eredményesen elvégezni. Ezt támasztja alá a gipszmintakészítők 25%-ának véleménye, amely szerint még ennél is lehetne jobb a gyakorlati képzés, lehetne nagyobb hangsúlyt fektetni a munkafolyamatok elsajátítására. Megfigyelhető, hogy a gyakorlati képzés és az oktatás szakmai felkészültségének minősítése egyaránt nagyon jó kritikát kapott a diákoktól. Ez két dolgot mutat: részben megerősíti azt, hogy mennyire fontos az oktató személye, annak minőségi munkája; másrészt azt is tükrözi, hogy a gyár – jól felfogott érdekeit szem előtt tartva – nagyon is odafigyel a képző szakembe­ rek kiválasztására.

Végezetül nézzük meg, milyen a tanulók szakma- és jövőképe a gyakorlati tükrében!

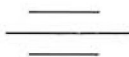
A tanulók túlnyomó része ezeket a szakmákat fizikailag nehéznek tartja. Ez is magyará­ zat arra, hogy egyik sem tartozik a legdivatosabbak közé. Érdemes ebben az esetben külön vizsgálni – a specifikumok miatt – a két foglalkozást. A kerámiakészítők munkája fizikailag kimondottan nehéz, szellemileg korántsem annyira. A gipszmintakészítők esetében más a helyzet. Ez szellemileg magasabb szintű tevékenység, itt a mintadarab megalkotásáról van szó. Ezt a kreativitást a tanulók is megerősítik, ugyanis az utóbbiak mindannyian kiemelik a szel­ lemi nehézséget. A gyár tudatosan fordít sok energiát a megfelelő minőségű gyakorlati oktatás­ ra, mivel nem titkolt célja a saját munkaerő kiképzése. Amennyiben ez sikerül, folyamatosan

kvalifikált munkaerőt tud biztosítani, s ez nem elhanyagolható szempont egy világhírű vállalatnál. Az, hogy ez a törekvés mennyire sikeres, mutatja, hogy a tanulók 77%-a tanulmányainak befejezése után a gyakorlati képzőhelyen szeretne dolgozni, 15%-a a későbbiekben szintén a szakmában, de vállalkozóként tevékenykedne. Említést érdemel, hogy ők valamennyien gipszmintakészítők, s ez szintén ennek a szakmának az értékét mutatja. Itt a kellő gyakorlat megszerzése után erre is reális lehetőség nyílik. Csak 8%-uk döntött úgy, hogy nem a szakmában fog elhelyezkedni. Az, hogy ilyen sokan a szakmában akarnak maradni, azt bizonyítja, hogy a képzés során a pályaválasztással kapcsolatos döntésük megerősítést nyert.

A jövőképeknek a munkavállalás mellett része a továbbtanulás is. Munka mellett, részben általános műveltség szempontjából, részben a szakmán belüli előmenetel megalapozása érdekében folytatják a tanulást. A gyerekek 31%-a még bizonytalan a kérdést illetően. Szintén 31% az, aki most úgy döntött, nem kíván továbbtanulni, megelégszik ezzel a képzési szinttel. Ettől függetlenül változhat a véleményük, hiszen a továbbképzés fontossága a közeljövőben jelentősen megnő, mert a nemzetközi munkaerőpiacon csak így lehetnek versenyképesek.

IRODALOM

- Dancs István: A pályamotivációt befolyásoló tényezők vizsgálata a szakoktatásban. Akadémiai Kiadó, Bp. 1989.
- Modláné Görgényi Ildikó: Szakképzés fejlesztése, <http://www.oki.hu/printerFriendly.php?kod=Jelentes97-hatter-Modlanc-Szakkepzes.html> 2004. szeptember 21.
- Szakképzés a minőség szorításában, <http://www.magyarfelsoktatatas.hu/99.10/52.html> 2004. szeptember 21.
- Vámos Tibor: Hazánk és a műszaki haladás, Gyorsuló idő, Magvető Kiadó, Budapest, 1984. 7. p.

CZÉDLINÉ BÁRKÁNYI ÉVA
főiskolai tanársegéd
SZTE JGYTFK Tanftóképző Intézet

FARKAS OLGA
főiskolai docens
SZTE JGYTFK Neveléstudományi Tanszék

Attitűdváltozások az „életminőség és emberi jogok” tantárgyat tanuló tanárszakosok körében

Az Európai Tanács Demokratikus Állampolgárságra Nevelés Projektje 1997–2004 között zajlott. A projekt fő célja az volt, hogy előmozdítsa a demokrácia és az emberi jogok kultúrájának fejlődését. A létrejött szakmai tudás széleskörű terjesztése érdekében az Európai Tanács Miniszteri Bizottsága a 2005. évet a Demokráciára Nevelés Európai Évének nyilvánította. A tagállamokban, így hazánkban is a téma oktatáspolitikai prioritásként a figyelem középpontjába került.

Az *Education for Democratic Citizenship* eseménysorhoz kapcsolódva a Budapesti Európai Ifjúsági Központ és a Mobilitás Képzési és Kutatási Igazgatóság 2004-ben emberi jogi